

Correctievoorschrift HAVO

2009

tijdvak 1

kunst (algemeen)

tevens oud programma

schoolexamen ckv2

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Inzenden scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o. Voorts heeft de CEVO op grond van artikel 39 van dit Besluit de *Regeling beoordeling centraal examen* vastgesteld (CEVO-02-806 van 17 juni 2002 en bekendgemaakt in Uitleg Gele katern nr 18 van 31 juli 2002).

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door de CEVO.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de gecommiteerde toekomen.
- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door de CEVO.

De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.

- 4 De examiner en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examiner en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examiner. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke gecommiteerde aanwijzen. De beoordeling van de derde gecommiteerde komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de CEVO-regeling van toepassing:

- 1 De examiner vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examiner en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;
 - 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;

- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen.
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal punten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan de CEVO. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen kunnen maximaal 67 scorepunten worden behaald.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Blok 1

1 maximumscore 2

twee van de volgende:

- De kerk is heel hoog en reikt als het ware naar de hemel om dichterbij God te kunnen zijn.
- Het interieur van de kerk is heel groot en overweldigend. De bezoeker krijgt daardoor de indruk een andere wereld te betreden.
- De vele grote ramen met gekleurd glas geven een mystieke/immateriële sfeer (God is licht).

per juist antwoord

1

2 maximumscore 2

twee van de volgende:

- Luchtbogen: deze vangen de zijwaartse druk op die ontstaat door het gewicht van de gewelven en zetten deze om in een neerwaartse druk.
- Steunberen: deze vangen de zijwaartse druk op die ontstaat door het gewicht van de gewelven en zetten deze om in een neerwaartse druk.
- Pinakels: (naast hun vertikaal gerichte visuele functie) zorgen deze ook voor versterking van de neerwaartse druk.

per juist antwoord

1

3 maximumscore 2

- belang van een reliek (één van de volgende):
 - Door de gelovigen werden magische krachten aan relieken toegeschreven.
 - Relieken vormden voor de gelovigen het tastbare bewijs dat de heilige echt bestaan had.
- Vanwege de relieken kwamen meer gelovigen naar de kerk, die met hun donaties de kerk meer inkomsten verschafften

1

1

Vraag	Antwoord	Scores
4	<p>maximumscore 2</p> <p>twee van de volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Het bouwen van zo'n hoge toren is geldverspilling. Het geld kan beter besteed worden aan ondersteuning van de armen. – De hoge, rijkversierde toren maakt de burgers/bouwheren ijdel en trots, wat niet past bij de christelijke deugden. – Het is niet functioneel zo'n hoge toren te bouwen. – Het bouwen van zo'n toren is overbodig, omdat het innerlijke leven / de voorbereiding op het hiernamaals belangrijker is dan uiterlijke schijn. 	
	per juist antwoord	1
5	<p>maximumscore 2</p> <ul style="list-style-type: none"> • De plattegrond had oorspronkelijk de vorm van een kruis • Het kruis staat symbool voor Jezus Christus die verlossing brengt / voor het kruis waaraan Christus is gestorven 	1 1
6	<p>maximumscore 1</p> <p>Het antwoord moet de volgende strekking hebben: Bij deze restauratie (1859-1909) werden geheel nieuwe decoraties aangebracht ter vervolmaking van een aangetast gebouw. Dat is wat anders dan herstel met respect voor de bouwgeschiedenis, wat men tegenwoordig beoogt.</p>	
7	<p>maximumscore 1</p> <p>één van de volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Deze kathedralen zijn monumenten uit de geschiedenis van ons land / behoren tot ons cultureel erfgoed en die willen we behouden voor toekomstige generaties. – Deze kathedralen geven betekenis aan onze leefomgeving. 	
8	<p>maximumscore 2</p> <p>twee van de volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Christus bevindt zich op de belangrijkste plek, in dit geval midden boven. – Er is onderscheid tussen de hemel (boven) en de hel (onder). – Er is een opdeling in scènes. 	
	per juist antwoord	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

9 maximumscore 2

twee van de volgende:

- De kunstenaar heeft gebruik gemaakt van een kopie van een krantenfoto / beeld uit de media / zeefdruktechniek.
- De voorstelling is niet direct herkenbaar / de kunstenaar heeft gebruik gemaakt van een abstracte vormtaal / het glas is schilderachtig bewerkt.
- De Christus is relatief veel kleiner afgebeeld dan in de middeleeuwen het geval was.
- De kunstenaar heeft een afbeelding van de Christus van een andere kunstenaar gebruikt.

per juist antwoord

1

Blok 2

10 maximumscore 2

twee van de volgende:

- De negentiende-eeuwse, klassieke ballettechniek gold als een keurslijf / onnatuurlijk / gekunsteld.
- Men zocht vernieuwing, en het negentiende-eeuwse, klassieke ballet gold als een verouderde dansvorm.
- Klassieke balletten werden decoratief/inhoudsloos gevonden.
- De belangstelling voor de gangbare negentiende-eeuwse thema's/verhalen/spreekjes nam sterk af.

per juist antwoord

1

11 maximumscore 3

drie van de volgende:

- Krachtige / daadkrachtige / scherp uitgevoerde bewegingen (algemeen).
- Veel grote (arm)bewegingen, waarbij ver gereikt wordt.
- Krachtige/grote / scherp uitgevoerde sprongen.
- Fier rechtop / zich groot houdend.
- Gebarentaal met gebalde vuisten (vuistslag) en/of open handen met gestrekte vingers (krachtig vragen).

per juist antwoord

1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

12 maximumscore 2

Een goed antwoord moet tenminste de volgende stappen inhouden:

- 1 De partizane wordt geïntroduceerd als daadkrachtige verzetsvrouw (die voornemens is een verzetsdaad te plegen).
- 2 De partizane valt soldaten aan / doodt een soldaat (door met haar sjerp naar een van de soldaten uit te halen).
- 3 Soldaten sluiten de partizane in / nemen de partizane gevangen (en de komst van de figuur van de dood kondigt haar einde aan).
- 4 De partizane sterft voor een vuurpeloton.

Indien een substantieel deel van het antwoord juist 1

13 maximumscore 1

Een goed antwoord heeft de volgende strekking:

In de professionele danskunst wilde men zich profileren met techniek en kennis om te kunnen uitstijgen boven het niveau van amateurdansers / voorwaarde voor artistiek kunnen is beheersing van de danstechniek. Het gebruik van de veeleisende ballettechniek was daarbij een middel.

14 maximumscore 2

- De oprichters van het Nederlands Dans Theater (NDT) wilden aangeven dat bij het NDT meer mogelijk was dan bij het Nederlands Ballet, doordat zij refereerden aan dans, wat een ruimer begrip is dan ballet 1
- Het begrip theater verwijst ook naar een ruimere opvoeringspraktijk, waarbij theatrale middelen als tekst en film kunnen worden ingezet 1

15 maximumscore 3

- muziek: 1
sterk syncopisch / moderne ensemblebezetting met blazers, slagwerk en piano / onregelmatige accenten / nadruk op ritme / dissonant / fragmentarisch opgebouwd
- dans: 1
off-balance (uit-balans) positie uit de jazzdans / slide (schuif) uitvalsbewegingen / swingbewegingen van de armen en schouders / parallelle posities van benen en voeten in sprongen / alledaagse bewegingen als lopen en slenteren.
- vormgeving/kostumering: 1
kleding die in de jaren vijftig in de mode was, zoals coltruien / nauw aansluitende truien met col of diepe v-hals / wijde (pettycoat)rokken / flatjes / eigentijdse, stedelijke setting van het decor.

Vraag	Antwoord	Scores
16	maximumscore 2	
	<ul style="list-style-type: none"> • muziek: soundscape, ofwel geluidsdecor van diverse geluiden / elektronische geluiden. 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • dans: alledaagse, schijnbaar ongetrainde bewegingen als lopen, rennen, tillen. 	1
17	maximumscore 2	
	<ul style="list-style-type: none"> • De bewegingen van de danser (Merce Cunningham) hebben niet de muziek als uitgangspunt / lopen niet parallel aan / zijn niet rechtstreeks gekoppeld aan de muzieklanken 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Dit waardeerde hij omdat (één van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – het een uitbreiding van de (bestaande) mogelijkheden met zich mee bracht / een bevrijding. – (ook goed) de ene discipline niet ondergeschikt is aan de andere. 	1
18	maximumscore 1	
	<p>één van de volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> – (Benjamin Harkarvy) vond de ideeën wel interessant, maar de uitvoering ervan niet. – (Hans Snoek) vond de geluiden minder aardig klinken dan die van een pianostemmer en had de ogen liever gesloten. 	

Blok 3

19	maximumscore 3	
	drie van de volgende:	
	<ul style="list-style-type: none"> – legale abortus – (anti)kapitalisme – vrouwenemancipatie – (sceptis over) de rol van de monarchie – (autoritaire) gezagsverhoudingen – leegstand van gebouwen (krakersacties) – de (ondemocratische) organisatie op de universiteiten 	
	per juist antwoord	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

20 maximumscore 2

drie van de volgende:

- Voornamelijk repertoirestukken spelen is te weinig vernieuwend.
- Werk van Nederlandse toneelschrijvers werd amper gespeeld.
- Repertoirestukken spelen houdt het publiek passief.
- De Nederlandse Comedie hield zich afzijdig van de maatschappelijk ontwikkelingen / was niet maatschappelijk geëngageerd.
- De enceneringen waren te burgerlijk, te veel op uiterlijk vertoon gericht / de actievoerders wilden geen burgermanstoneel.
- De Nederlandse Comedie slokte te veel subsidie op.
- Jonge theatermakers met andere ideeën kwamen niet aan de bak.
- De hiërarchische verhoudingen tussen de gevestigde acteurs en de jonge garde pasten niet meer in het democratisch denken van de jaren zestig.

Indien drie antwoorden juist

2

Indien twee antwoorden juist

1

Indien één antwoord juist

0

21 maximumscore 2

twee van de volgende:

- Vooringenomenheid / er werd niet naar elkaar geluisterd / men wilde elkaar niet tegemoet komen.
- De discussiemethode van de studenten was intimiderend: een massa tegenover enkelingen / het was een kruisverhoor.
- De studenten gebruikten middelen als fluiten en schreeuwen om de argumenten van de Nederlandse Comedie letterlijk te overstemmen.

per juist antwoord

1

22 maximumscore 1

Een goed antwoord heeft de volgende strekking:

De actievoerders vonden dat de acteurs van de Nederlandse Comedie geen idee hadden van wat ze stonden te spelen, omdat zij de politieke ideeën van hun personage niet persoonlijk konden verdedigen.

23 maximumscore 1

Een goed antwoord heeft de volgende strekking:

Als een stuk goed is geschreven en een acteur goed speelt, komt de boodschap van het personage over op het publiek. Het gaat om de geloofwaardigheid van de rol. De (politieke) opvattingen van de acteur zelf doen er dan niet toe.

Vraag	Antwoord	Scores
24	maximumscore 2	
	<ul style="list-style-type: none"> • De moderne speelstijl is alledaagser / uitbundiger / roept ook de lach op in plaats van alleen de traan • De moderne encenering is niet naturalistisch/realistisch / niet historisch verantwoord / rommeliger / gewoner / het toneel is leger 	1 1
25	maximumscore 1	
	Het antwoord moet de volgende strekking hebben: Deze theatermakers geloofden in de kracht van de taal en het theater als mogelijkheid tot maatschappelijke hervorming/verbetering / bij Brecht ook als verandering van het politieke systeem.	
26	maximumscore 1	
	<p>één van de volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Volgens veel professionele theatermakers moet kunst autonoom zijn en niet gebruikt worden voor maatschappelijke of politieke doeleinden. – Volgens veel professionele theatermakers dienen artistieke criteria uitgangspunt te zijn voor het maken van theater, niet op de eerste plaats politiek-maatschappelijke vorming. – Als professioneel theatermaker wil je met professionals werken, niet met amateurs. 	

Blok 4

27	maximumscore 2	
	de twee volgende:	
	<ul style="list-style-type: none"> – Door de opkomst van de radio kon een groot publiek worden bereikt. – Door de opkomst van de grammofoonplaat konden producten van de amusementsindustrie grootschalig verspreid worden. 	
	per juist antwoord	1
28	maximumscore 2	
	twee van de volgende:	
	<ul style="list-style-type: none"> – De gewone burger (Jan Modaal) draait in deze wereld overal voor op (couplet 1/2/3). – Er zijn grote inkomensverschillen (couplet 1). – De kans voor een 'kleine man' om hogerop te komen blijft bijzonder klein (refrein 1). – De regering doet onnodige uitgaven voor oorlogstuig (couplet 2). – Werkloze burgers kunnen een uitkering krijgen en worden zo liever lui dan moe (couplet 3). 	
	per juist antwoord	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

29 maximumscore 1

één van de volgende:

- De herkenbaarheid van: het taalgebruik / de opmerkingen over de kleding / het gevoel van onzekerheid (in de tijd na de beurscrash van 1929).
- Grote problemen worden sterk gesimplificeerd.
- Het lied wordt met humor/spot gebracht / het is een cabaretesk nummer.

30 maximumscore 2

voorbeelden van goede antwoorden (twee van de volgende):

levenslied:

- Het behandelt een serieus/droevig onderwerp: een manier waarop een jongetje de dood van zijn moeder verwerkt.
- Het is een onderwerp dat voor iedereen, ongeacht rang en stand, herkenbaar is: rouw / ouder-kind relatie.

en/of

smartlap:

- Het onderwerp wordt overdreven sentimenteel/melodramatisch gebracht.
- de manier waarop het wordt gezongen: met grote uithalen / met een 'snik' in de stem
- Het staat vooral in de derde persoon.

per juist antwoord

1

31 maximumscore 3

- couplet 1: vertelt de beginsituatie / uiteenzetting 1
- couplet 2: geeft meer details van het verhaal / doorwerking / verwikkeling 1
- couplet 3: is de afloop van het verhaal / ontknoping / hoogtepunt / conclusie 1

32 maximumscore 1

In het refrein van dit lied wordt een wens uitgesproken / wordt iets benadrukt.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

33 maximumscore 1

één van de volgende:

- Het feit dat een schrijver die de Staatsprijs voor de Letterkunde had ontvangen het levenslied openlijk waardeerde, werd door velen gezien als een erkenning.
- Het droeg ertoe bij dat mensen uit de culturele elite ervoor uit durfden te komen dat ook zij levensliederen konden waarderen / dat je ook ‘lage cultuur’ kon waarderen naast de ‘hoge cultuur’.
- Voor sommigen uit de culturele elite werd het nu ook ‘camp’ (kitsch die in de mode is gekomen).

34 maximumscore 3

drie van de volgende:

- Het lied heeft eenvoudige, korte melodielijnen / is gemakkelijk mee te zingen.
- De melodie is in zekere mate voorspelbaar / gemakkelijk te onthouden.
- De voordracht van de melodie suggereert vaak emotie (met snik in de stem / veel vibrato aan het einde van een zin / grote uithalen).
- Het is harmonisch eenvoudig / het heeft weinig verschillende akkoorden.
- Het publiek gaat, bijna automatisch, op het lied te meedeinen / met de armen zwaaien / het lied nodigt uit tot bewegen.
- Het lied staat vaak in een driekwarts- of zesachtste maat.

per juist antwoord

1

35 maximumscore 3

drie van de volgende:

- Hij is het prototype van de eenvoudige volksjongen die zichzelf blijft.
- De taal van zijn liedjes is simpel/direct.
- De onderwerpen van zijn liedjes behandelen een voor een groot publiek herkenbare problematiek.
- Hij betreft privé-onderwerpen in zijn teksten / Hij schrijft zijn liedjes zelf vanuit zijn eigen ervaringen.
- Hij toont zijn emoties.
- Mensen voelen zich emotioneel geraakt door zijn liedjes.
- Hij treedt op op plaatsen waar veel van zijn fans zijn te verwachten.

per juist antwoord

1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

36 maximumscore 2

- De consument (twee van de volgende): 1
 - krijgt zijn idool wekelijks/vaak te zien.
 - krijgt ‘inzage’ in het privé-leven van de artiest / komt ‘meer’ te weten over de artiest.
 - kan meeleven met het wel en wee van de artiest (en eventueel zijn/haar familie).
 - kan zich (nog) beter identificeren met de artiest.
- De artiest (twee van de volgende): 1
 - krijgt extra publiciteit, want hij komt via de soapformule wekelijks bij de fans in beeld.
 - houdt met de soapformule de fans nieuwsgierig.
 - kan met de soapformule de fans gemakkelijker aan zich binden.
 - verdient hier extra aan, want hij verkoopt (bijna tot over de grens van het toelaatbare) zijn privé-leven.

Opmerking

Bij zowel consument als artiest mag het scorepunt alleen worden toegekend bij twee juiste antwoorden.

5 Inzenden scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste tien kandidaten per school in het programma WOLF.

Zend de gegevens uiterlijk op 3 juni naar Cito.

6 Bronvermeldingen

- afbeelding 1 Exterieur van het koor van de domkerk te Utrecht.
- afbeelding 2 Domtoren te Utrecht.
- afbeelding 3 H. Saftleven, *Tekening van het ingestorte middenschip van de domkerk te Utrecht* (1675).
- afbeelding 4 Plattegrond domein te Utrecht.
- afbeelding 5 Portaal van het noordertransept van de Sint Jan te 's-Hertogenbosch.
- afbeelding 6 M. Mulders, *Gebrandschilderd raam in het voorportaal van de Sint Jan te 's-Hertogenbosch* (2006).
Uit: M. Mulders, *Het Laatste Oordeel*, uitgave M. Mulders en kerkbestuur parochie Binnenstad s-Hertogenbosch, 2007.
- afbeelding 7 Florrie Rodrigo in 'L'Histoire du Soldat' (1924).
- afbeelding 8 Anna Pavlova in 'Paquita' (1908).
- tekst 1 T.H.M van Schaik, C. de Boer-van Hoogevest, *De gotische dom van Utrecht*, Utrecht 2004. p. 21.
- tekst 2 Vrij naar: "Ouderdom en verval zullen zichtbaar blijven." Interview met Ellen Smit.
http://static.nai.nl/nl/omd/raadhuisrotterdam/fase3_smit.html
- tekst 3-4 Naar: K. Brummel, *Holland Danst!*, 2004, Zutphen, pag. 11.
- tekst 7 Naar: www.kunstbus.nl; www.ethesis.net.
- tekst 9 E. Rosenberg, *Het levenslied*, NRC 21-12-2000.
- tekst 11 Vrij naar: Wikipedia, André Hazes.
- audio 1 Louis Davids, *De Kleine Man*; EMI 7930552.
- audio 2 Zangeres zonder Naam, *De Vlieger*; CNR music 22 222902
- video 1 Kurt Jooss, *De Groene Tafel, De Partizane*, 1932.
Het Nationale Ballet, 1996.
- video 2 Hans van Manen, *Feestgericht*, fragment.
Ballet van de Nederlandse Opera, 1957.
- video 3-4 Interview door Berend Boudewijn t.g.v. optreden Merce Cunningham Dance Company, 1964.
- video 5-9 Fragmenten uit: *Allemaal theater*, DVD2, deel 5: *Licht aan! Discussie!*
Uitgave van Theater Instituut Nederland i.s.m. vandenEnde Foundation.
- video 10-11 Fragmenten uit: *Allemaal theater*, DVD1, deel 2: *De revolutie van Sjarov*.
Uitgave van Theater Instituut Nederland i.s.m. vandenEnde Foundation
- video 12 DVD Het beste uit de Hazes 100, *De Vlieger*, fragment. Uitgebracht in 2006.
- video 13 DVD André Hazes, *Zij gelooft in mij*, trailer, 1999. Zeppers Film & TV en NPS, KA721DVD.

Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling heeft ernaar gestreefd de auteursrechten op hier gebruikt materiaal te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Wie desondanks meent zekere rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Cito.